

Příčiny záškoláctví žáků základních škol

Žaneta Valentová, DiS.

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Žaneta Valentová, DiS.**
Osobní číslo: **H160138**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Příčiny záškoláctví žáků základních škol**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti výchovy v rodině, rizikového chování žáků a prevence záškoláctví.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. Žák v krizové situaci. Praha: Raabe, 2017. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-294-3.

ELLIOTT, Julian a Maurice PLACE. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0182-0.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-945-3.

STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

Vedoucí bakalářské práce:	Mgr. Jakub Hladík, Ph.D. Ústav pedagogických věd
Datum zadání bakalářské práce:	10. ledna 2019
Termín odevzdání bakalářské práce:	26. dubna 2019

Ve Zlíně dne 10. ledna 2019

doc. Ing. Alena Lengalová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluzautor.

Ve Zlíně 24.4.2019

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

2) Vysoká škola nezávisle zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Dizertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odvrácené uchazečem k obhajobě musí být již nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožování.*

(3) *Pišeť, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 33 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě díla vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní díla:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odjírá-li autor takového díla vůlí svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přiměřeně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na žáky základních škol a možné příčiny jejich záškoláctví. Teoretická část je rozdělena na 3 kapitoly. První kapitola je zaměřena na oblast výchovy v rodině, vymezuje výchovné styly a dále možný vliv rodiny na záškoláctví žáků. Druhá kapitola se zabývá vymezením pojmu rizikové chování žáků a možností prevence před jeho výskytem. Poslední kapitola objasňuje pojem záškoláctví, popisuje jeho příčiny, formy a možnosti, které lze využít k řešení tohoto jevu. Navazující praktická část se pomocí kvalitativního výzkumu zaměřuje na zjišťování příčin, vedoucí žáky k neplnění školní docházky (zmapování nejčastějších důvodů absence u žáků - jaké příčiny vedoucí k záškoláctví jsou u žáků nejčastější), jakým způsobem je absence omlouvána a taky do jaké míry ovlivňuje situace v rodině neúčast ve vyučování.

Klíčová slova: výchova v rodině, rizikové chování, prevence, záškoláctví

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on primary school pupils and possible causes of their truancy. The theoretical part is divided into 3 chapters. The first chapter is directed on the education within a family. It also defines educational styles and the possible influence of the family on the truancy of pupils. The second chapter deals with the definition of the risky behavior of pupils and its possible prevention. The last chapter explains the concept of truancy. Moreover it describes its causes, forms and possible solutions of this phenomenon. The practical part, using qualitative research, identifies causes that lead pupils to fail school attendance (it introduces the most frequent reasons for missed-classes among the pupils). Subsequently it includes the way the non-attendance is apologized and further it involves the family influence on not attending school.

Key words: family upbringing, risky behavior, prevention, truancy

Děkuji vedoucímu mé práce Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph.D. za kvalitní vedení, vstřícné jednání a cenné rady při psaní mé bakalářské práce. Také chci poděkovat všem respondentům za jejich ochotnou spolupráci. A hlavně svému příteli a dětem za jejich trpělivost, podporu a pomoc.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 VÝCHOVA V RODINĚ	12
1.1 VÝCHOVNÉ STYLY.....	13
1.2 VLIV RODINY NA ZÁŠKOLÁCTVÍ	14
2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ ŽÁKŮ.....	15
2.1 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V RODINĚ	15
2.2 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ VE ŠKOLE	17
2.2.1 Školní metodik prevence	18
2.2.2 Školní preventivní program.....	20
3 ZÁŠKOLÁCTVÍ	21
3.1 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	22
3.2 FORMY ZÁŠKOLÁCTVÍ	25
3.3 TYPOLOGIE ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	27
3.4 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ.....	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	30
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	30
4.2 CÍL VÝZKUMU	30
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	31
4.4 METODA SBĚRU DAT	32
4.5 LIMITY VÝZKUMU	32
5 ANALÝZA DAT.....	33
5.1 KDE JE MOJE MÍSTO	33
5.2 RODIČ – NERODIČ.....	34
5.3 MÁM TO JINAK	36
5.4 VNITŘNÍ BOJ.....	38
6 INTERPRETACE DAT	40
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	44
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	47
SEZNAM PŘÍLOH.....	48

ÚVOD

V této bakalářské práci se zaměříme na problematiku záškoláctví mezi žáky základních škol. Cílem této práce bude objasnit příčiny, za jakých tento jev vzniká, co je prvotním impulsem k rozhodnutí vyhnout se škole a školní povinnosti. Budeme chtít také zjistit, do jaké míry může chování žáka ovlivnit rodina, jaký vliv na míru záškoláctví má vztah s pedagogem a do jaké míry je vyhýbaní se škole ovlivněno situací v rodině žáka.

Cílem bude snažit se nahlédnout na záškoláctví jako na poruchu chování, která bývá často spojována s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivní hodnoty vzdělávání, ale také zda je výskyt tohoto jevu následkem projevu šikany nebo reakcí na školní neúspěch a celkový neprospěch.

Cílem této bakalářské práce bude objasnit nejrůznější příčiny tohoto chování u žáků základních škol. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a na ni navazuje část praktická.

V teoretické části se budeme zabývat rodinou, jako nejdůležitějším článkem ve výchově dítěte, výchovnými styly rodičů a s pojmem hodnotový systém rodiny. Právě ve výchově dítěte a jejím uchopení spočívá významná role problematiky rizikového chování. V druhé kapitole se věnujeme rizikovému chování u dětí a způsobu prevence před následky rizikového chování v rodině i ve školním prostředí. Budeme se zabývat důležitostmi nepodcenění prvotních náznaků odlišení od společenské normy. Pro účel bakalářské práce se blíže seznámíme s prací školního metodika prevence a jeho nezaměnitelnou rolí ve školním prostředí. V poslední, tedy třetí kapitole se zaměříme na vysvětlení pojmu záškoláctví a objasníme si možné příčiny tohoto jevu. V neposlední řadě se zaměříme na možnosti řešení, jak v případě výskytu tohoto jevu postupovat.

Praktická část bakalářské práce bude zaměřena na výzkum, při kterém vycházíme z poznatků v teoretické části. Hlavním cílem výzkumu je objasnit příčiny vedoucí žáky základních škol k záškoláctví. Zajímá nás, jaký vliv má rodinná situace na míru výskytu záškoláctví, dále se zajímáme, jaký přístup mají rodiče k řešení problému s docházkou. V neposlední řadě chceme zjistit, jaký postoj zaujímají žáci ke škole a školní povinností a také chceme objasnit důvody, které vedou žáky k rozhodnutí neúčasti ve škole.

Kvalitativní výzkum v této práci uskutečníme prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a pomocí odpovědí respondentů se budeme snažit najít odpověď na jednotlivé otázky, které jsme si stanovili před realizací výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝCHOVA V RODINĚ

Vzhledem k tomu, že právě ve výchově dítěte a jejím uchopení spočívá významná role problematiky rizikového chování, jíž se v této práci zabýváme, je nezbytné, abychom se zde zaměřili na teoretické skutečnosti výchovy, které nalezneme např. u Langmeiera. Tento autor uvádí, že „*výchova je v širším smyslu chápána jako působení jednoho člověka na druhého, při němž dochází k nějaké změně jeho osobnosti*“ (Langmeier, 2006, s. 263). Dále uvádí, že osobnost dítěte se utváří patrně mnohem více tím, co rodiče neustále dělají a jak se k němu i k ostatním členům rodiny chovají, než tím, co mu přikazují a zakazují a čemu je záměrně učí.

Kraus (2001, s. 41) uvádí, že „*výchova je činnost životem podmíněná a život podmiňující*“. Výchovu definuje jako proces podílející se na utváření osobnosti a tím zároveň na spolutváření celé společnosti.

Podle Bakošové (2008) se výchova v rodině vždy odvíjí od školní výchovy a ta od společenské výchovy. V každém historickém období je potřeba v rodině vychovávat děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity a dobra.

Výchova v rodině má rozvíjet:

- Vztah k sobě samému – rodinná výchova má u dítěte pěstovat svobodu a zodpovědnost, svobodu v rozhodování a zodpovědnost za své činy. Vztah k sobě samému má být podmíněný láskou a úctou k životu, zachováním zdraví a zabezpečením vzdělání.
- Vztah ke společnosti, k lidem, k rodině - základní model, který si děti v rodině osvojují je rozhodování, umění se přizpůsobit, pěstování dobrých vztahů k ostatním.
- Vztah k přírodě – pozitivní příklad rodičů založený na poznávání přírody vede děti k pozitivnímu vztahu k přírodě, její ochraně a lásce k ní.

Podle Traina (2001) má způsob rodičovské výchovy zásadní vliv na dítě. V případě, že rodiče uplatňují výchovné zásady příliš striktně a nepřipouštějí žádnou diskuzi, je velmi pravděpodobné, že bude mít dítě nižší sebevědomí a bude uzavřené a nešťastné. Naproti tomu jsou-li rodiče příliš shovívaví a ve výchově povolí, nevytvoří si dítě mechanismus ovládnutí vlastních pohnutek a dělá si co chce. Pokud však má dítě rodiče, kteří se nezají-

mají o to, co dělá, a nepletou se do jeho záležitostí, může dítě trpět nedostatkem sebevědomí a být agresivní.

Podle Langmeiera (2006) si rodiče při výchově dítěte volí výchovné cíle na základě svého vlastního hodnotového systému. Hodnotový systém rodičů se zakládá zpravidla na hodnotách, které byly preferovány v rodinách, z nichž pocházejí. Dále také na jiných zkušenostech, které získali v dosavadním životě. Tyto hodnoty se mohou v různých rodinách lišit, i když větší nebo menší měrou odpovídají hierarchii hodnot v celé společnosti. Problémy vznikají tam, kde je hodnotový systém rodiny značně odlišný od hodnot uznávaných většinou lidí v daném společenství (např. v rodinách s nízkou sociálně-kulturní úrovní, kde je velmi málo ceněno vzdělání nebo kde jsou mravní zásady v rozporu s mravními postoji či právními normami společnosti). Naopak i v rodinách s dobrou sociálně-kulturní úrovní mohou nastat vážné obtíže, když jsou hodnoty obou rodičů výrazně odlišné. V takovém případě jsou na dítě kladeny navzájem neslučitelné požadavky.

Na důležitosti správného hodnotového systému se shoduje i Ženatová (2017), která uvádí, že rodiče jsou v tomto směru pro dítě vzorem i přesto, že nemají dostatečně osvojené morální normy. V takových případech může docházet k záškoláctví na základě podpory rodiny, která si je vědoma, že k absencím dítěte ve škole není opodstatněný důvod.

1.1 Výchovné styly

Často je užíváno starší základní rozdělení na tři základní typy výchovných stylů (Langmeier, 2006, s. 269).

1. Autoritativní styl výchovy – klade důraz na bezpodmínečnou poslušnost, tedy podřízení dítěte autoritě rodiče. Uposlechnutí všech příkazů a zákazů dospělé osoby bez výjimky a bez dlouhých diskuzí.
2. Liberální styl výchovy – označovaný jako styl „laissez-faire“, v němž je kladen důraz na ponechání co největší volnosti dítěti bez omezování jeho vlastní aktivity.
3. Demokratický styl výchovy – pokládá za nejdůležitější respektování dítěte jako samostatné bytosti s právem rozhodovat o sobě poměrně svobodně vzhledem k věku a k předpokládaným následkům jednání. Současně však dítě musí poznávat svou odpovědnost vůči druhým lidem. Důraz je kladen na dosažení společně přijatelného řešení konfliktu a na význam společenského rozhovoru. V tomto případě jsou rodiče v roli starších a zkušenějších přátel, spolupracujících partnerů.

Jak uvádí Ženatová (2017) je při příliš benevolentní výchově dítěti vše dovoleno. V návaznosti na tento výchovný styl může dojít k situacím, kdy rodič k záškoláctví svolí. Takto může postupovat rodič, který se chce vyhnout konfliktu mezi ním a dítětem. Tohle jednání se může objevovat v neúplných rodinách, kdy rodič na výchovu jednoduše nestačí.

1.2 Vliv rodiny na záškoláctví

Špatná rodinná péče a nezodpovědný vztah ke vzdělání hraje podle Kyriacou (2005) zásadní roli. Na základě provedené studie se uvádí, že 40% dětí si myslí, že rodiče o jejich záškoláctví vědí. Studie dále dokumentuje, že rizikovým faktorem u chlapců je výchova v neúplné rodině. Na tom, že u tohoto fenoménu mívá většinou zásadní postavení rodina, se shoduje i Ženatová (2017).

Vágnerová (2004) uvádí, že život v nevhodném nebo nepodnětném rodinném prostředí představuje velké riziko rozvoje nežádoucího způsobu chování. U dítěte vyrůstajícího v takovém prostředí může dojít k rozvoji nežádoucích osobnostních charakteristik.

Rizika rodinného prostředí rozděluje do několika kategorií:

- Rodiče jsou anomální osobnosti – chybí jim schopnost uspokojivě plnit rodičovskou funkci. V takových rodinách bývají děti citově, ale i komplexně deprimované a zanedbávané.
- Neúplná rodina – osamělý rodič představuje zvýšené riziko postrádání jednoho rodičovského vzoru. Zvyšuje se tím možnost, že rodina nebude schopna poskytnout dítěti podporu a důležité vzorce chování.
- Zdánlivě funkční rodina – jedná se o rodinu, která je sice úplná, ale funguje spíše formálně. Taková rodina dítěti nedokáže vymezit žádoucí hodnoty a normy chování. Tato rodinná dysfunkce může u dítěte způsobit tzv. subdeprivační poruchu.
- Poruchové jednání je tolerováno – v určitých subkulturách a sociálních skupinách může být delikventní jednání tolerováno, protože je rozvíjeno nápodobou dospělých. Jedná se například o romské rodinné kapsářské gangy.
- Životní prostředí jako stimul – asociální chování vyvolané anonymitou prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ ŽÁKŮ

Jak už bylo uvedeno, příčin rizikového chování žáků je několik. Důležité je nepodceňovat prvotní náznaky odlišení se od společenské normy. Nedílnou součástí systému je prevence, ať už ve škole, ale také v rodině. Cílem prevence je předcházet rozvoji rizikových projevů v chování žáků. Kvalitní využívání volného času u dětí může být také účinným nástrojem v boji před jejich rizikovým chováním.

Podle Kyriacou (2005) mnozí autoři zdůrazňují, že pro první neomluvenou nepřítomnost vždy existuje jasný důvod. Tím může být šikana, nevypracovaný domácí úkol a jiné. V případě, že škola ani rodiče pravý důvod absence neodhalí, nebo je dokonce ani nezajímá, může lehce dojít k opakovanému záškoláctví, které nastane kdykoliv bude mít žák pocit, že nedokáže zvládnout nějaký úkol nebo když nebude chtít trhat partu.

2.1 Prevence rizikového chování v rodině

Nejdůležitější prevencí je kvalitní rodinná výchova. Žáci vychovávaní v toleranci, porozumění a lásce se ve škole projevují menší konfliktností. Pokud se dítě naučilo disciplíně v rodině, nebude mít problém podřídit se disciplíně i ve škole.

Train (2001) uvádí, že pokud rodiče dítě podporují, nebojí se jim svěřit se svými problémy. Z tohoto důvodu by se rodiče měli vyvarovat všem formám nevhodné výchovy. Způsob výchovy, kdy rodiče stanoví jasná a pevná pravidla, o kterých mohou děti diskutovat, je pokládán za nejúčinnější.

Osvědčené přístupy související s prevencí sociálně patologických jevů v rodině uvádí Antier (2011).

- Projevovat zájem a důvěru – rodič musí umět dítěti naslouchat i poslouchat ho. Pokud má dítě potřebu vyprávět rodiči o něčem, co považuje za důležité, měl by rodič okamžitě přestat s veškerou činností a dítěti naslouchat. Mnohdy mohou dospělí považovat dětské starosti za malicherné, ale pro dítě mohou představovat obrovský problém. Z tohoto důvodu by měli rodiče dítěti s těmito starostmi pomoci a ne je přecházet. Rodič by měl umět uznat svůj omyl a přiznat chybu. Tělesný kontakt s dítětem, zvláště v raném dětském věku, je nedílnou součástí tohoto přístupu.

- Umět s dětmi hovořit o jejich negativních jevech – rodič by se neměl stydět mluvit před svým dítětem o účincích alkoholu, drog a také o možnosti násilného chování a kriminalitě. Zároveň se rodič nesmí domnívat, že tyto negativní jevy s jeho dítětem nesouvisí, protože poskytuje dítěti řádnou a kvalitní výchovu.
- Rodinná pravidla – každá rodina by měla mít pevně nastavené mantinely, které nebudou děti ani rodiče překračovat. Případné porušení těchto pravidel ze strany dětí, by mělo mít předvídatelné, přiměřené a důsledně prosazované následky. Ideální výchovný styl je vřelý a středně omezující. Nejlépe připravené jsou děti, které v rodině dostávají lásku, zájem a pozornost a zároveň v rodině existuje řád a předvídatelné prostředí.
- Dobré hodnoty a vzory – velice důležité je budovat tyto dvě kategorie u dětí již od raného dětství. Hodnoty rodičů jsou sice v období puberty odmítány, ale v pozdějším věku se k nim často vrací a přináší je do svých dalších vztahů. Je velmi důležité nabízet dětem dobré vzory lidí i mimo rodinu. Zajímat se o to, jaké vzory a hodnoty děti přitahují.

Několik praktických tipů pro rodiče, jak postupovat, v případě, že se u dítěte objeví problém se záškoláctvím, sestavil Smrž (Proč chodí děti za školu, © 2019):

- Důležité je zjistit důvody, které žáky k tomuto jednání vedou – může to být přetíženost, vliv party, vztah k učiteli aj.
- Rodič by měl dítěti jasně říct, že se tato situace nesmí opakovat
- Rodič by měl podpořit dítě v tom, aby mu řeklo, co se stalo. Následně ho ocenit, protože tímto je podpořena vzájemná důvěra
- Je velice důležité co nejdříve sjednat si osobní schůzku se zástupci školy a začít jednat
- Žádoucí je také nastavení preventivních pravidel ve vztahu ke škole – kontrola omluvenek, častější schůzky ve škole
- Pokud je dítě přetížené je dobré snížit jeho zátěž a vypracovat společně denní rozvrh učení
- Důležité je také nekrýt pravdu, ale naopak začít spolupracovat se všemi institucemi
- Pokud rodič zjistí, že se jedná o hlubší problém, je zcela nezbytné obrátit se na odborníky, kteří pomohou vzniklou situaci dále řešit

- Velice důležité je, aby si rodiče zachovali rodičovský přístup, ale zároveň byli schopni se na věc podívat i dětskýma očima
- Je důležité nezapomenout na to, že co se stalo, má svoji příčinu
- Rodiče by se neměli bát dítěti říct, co v nich jejich chování vyvolalo
- Pravidlo *jednou a dost*, znamená, že se rodiče neptají stále dokola

2.2 Prevence rizikového chování ve škole

Oblast primární prevence rizikového chování ve školách a školských zařízeních upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který ukládá povinnost vytvářet podmínky pro zdravý vývoj dětí, žáků a studentů a pro předcházení vzniku rizikového chování. Preventivní působení na žáky ve školách, je nástrojem, kterým lze pozitivně působit na jejich postoje a hodnoty. Tímto způsobem lze působit i na žáky, kteří nemají dostatečné rodinné či sociální zázemí a podporu. Efektivita preventivní práce je v takových případech vysoká.

Termín primární prevence rizikového chování definuje Miovský (2012, s. 28) jako *„jakýkoliv typ výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.“* Při realizaci účinných primárně preventivních programů je žádoucí oslovovat cílovou skupinu v jejím přirozeném prostředí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pro tento účel vydalo dokument Národní strategie pro léta 2019-2027, ve které se zaměřuje na primární prevenci rizikového chování ve školách.

Prevence záškoláctví, způsob omlouvání nepřítomnosti žáků, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů je upraven Metodickým pokynem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Alarmujícím signálem záškoláctví mohou být i hojné absence omluvené pouze zákonným zástupcem nebo také částečné zpětné omlouvání nepřítomnosti po jiném časovém intervalu než uvádí školní řád (Ženatová, 2017).

Kyriacou (2005) uvádí několik preventivních aktivit pro minimalizaci záškoláctví:

- Sledování docházky – škola by měla mít připravené kroky, kterými zareaguje vždy, když bude mít na záškoláctví podezření.
- Školní strategie pro boj se záškoláctvím – tato celoškolní strategie zvyšuje u žáků povědomí o důležitosti dodržování docházky a zároveň umožňuje důsledné použití stanovených postupů.
- Kontakt prvního dne – nejúčinnějším způsobem v boji proti záškoláctví je informovanost rodičů školou o nepřítomnosti žáka hned první den, kdy žák bez předchozího omluvení chybí.
- Kontrola docházky na začátku hodin – tohle opatření zabraňuje internímu záškoláctví, to znamená odchodu žáka během vyučování.
- Zavedení příjemného školního prostředí – prostředí školy by mělo působit kladně, mezi žáky a učiteli by měla panovat sdílná atmosféra.
- Podpora při studijních potížích – škola by měla poskytovat podporu slabším žákům, kterým je třeba pomáhat s učením. Žákům, kteří jsou slabší v učení a mají sklony k záškoláctví, by měla škola pomáhat lépe zvládat školní nároky.
- Podpora reintegrace – jedná se o podporu žáků, kteří si po delší absenci mají na školu znovu zvyknout a potřebují pomoci s doplněním zameškané látky.
- Spolupráce s vnějšími organizacemi – klade důraz na důležitost spolupráce s orgány sociálně právní ochrany dětí, pedagogicko-psychologickou poradnou a policií, v případech kdy se objeví záškoláctví.

2.2.1 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je pracovník školy nebo školského zařízení. Standardní činnosti školního metodika prevence vymezuje vyhláška č. 197/2016 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

V činnosti školního metodika prevence se preferuje zaměření na primární prevenci rizikového chování u žáků a studentů. Oblastí prevence se legislativně zabývá Metodické doporučení č. j. 21291/2010-28, k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

Školním metodikem prevence může být jmenován kterýkoliv učitel školy. Kvalifikací pro výkon funkce školního metodika prevence je studium upravené vyhláškou č. 317/2005 Sb.,

o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Hlavním úkolem školního metodika prevence je tvorba minimálního preventivního programu školy a koordinace jeho plnění. Na realizaci preventivního programu školy se podílejí také všichni další pedagogičtí pracovníci školy. Cílem práce školního metodika prevence je předcházení rozvoji rizikových projevů v chování žáků (Knotová, 2014).

Standartní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Mezi standartní činnosti školního metodika prevence patří metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti.

Mezi činnosti školního metodika prevence patří:

- Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy. Dále koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškození a dalších forem rizikového chování.
- Metodické vedení pedagogických pracovníků školy v oblasti primární prevence rizikového chování jako je vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy a nastavení vhodné podpory směřující k odstranění rizikového chování.
- Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti primární prevence rizikového chování.
- Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku primární prevence rizikového chování.
- Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činností, navržených a realizovaných opatření. Důležitou činností je i kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování.
- Další činností je vedení dokumentace, evidence a administrativy související se standartními činnostmi v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Předávání informací o realizovaných preventivních programech školy pro potřeby analýz, statistik a plánů prevence.

2.2.2 Školní preventivní program

Školy jsou povinny vytvářet program prevence rizikového chování pod názvem Minimální preventivní program (dále jen „MPP“), který je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy a je součástí školního vzdělávacího programu. MPP školy je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Jak uvádí Miovský (2012), součástí tohoto programu jsou specifické intervence pomáhající žákům osvojit si takové znalosti, dovednosti a způsobilosti, které efektivně snižují riziko výskytu rizikového chování.

Jedlička (2015) uvádí, že hlavní náplní MPP by měla být ucelená řada koncepčních opatření, včetně dlouhodobých cílů a aktivit spojených s prevencí rizikového chování ve škole. Program by neměl být primárně o represi, ale hlavně o vytváření podmínek bezpečného prostředí. Z tohoto důvodu by měl zahrnovat komplexní řadu pedagogických přístupů, dlouhodobých cílů, zájmových akcí a aktivit k podpoře sociálních vztahů a rozvoji osobnosti žáků. Existence a kvalita tohoto programu je součástí kontroly České školní inspekce.

3 ZÁŠKOLÁCTVÍ

V této kapitole se budeme zabývat jedním z nejčastějších sociálně patologických projevů, kterým je přestupek žáka, který úmyslně zanedbává návštěvu školy. Tento jev bývá často spojen s ostatními sociálně patologickými jevy, které mají neblahý vliv na osobnostní vývoj jedince.

Záškoláctví lze charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák ze své vlastní vůle nechodí do školy a neplní školní docházku. Ve většině případů takto činí bez vědomí rodičů (Martínek, 2015).

Průcha (2013) definuje záškoláctví jako zvláštní případ absentérství. Popisuje jej jako jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popřípadě souhlasu rodičů, nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Takové chování zpravidla souvisí se školní neúspěšností žáka.

Podle Čepičky (1981) se jedná o asociální poruchu chování, která se projevuje značným odporem dítěte ke škole, školní práci a k ostatním spolužákům.

Jedná se o nejklassičtější poruchu chování, která vede k absenci ve škole bez řádného omluvení žáka rodičem nebo lékařem (Martínek, 2015).

Záškoláctví lze v užším smyslu charakterizovat jako poruchu chování, jejímž základem je vážně narušený vztah dítěte ke škole a k učení (Bakošová, 2008).

Jak uvádí Ženatová (2017) dá se obecně za záškoláctví považovat každá situace, kdy žák úmyslně zamešká školní vyučování a pro svou absenci nemá legitimní důvod.

Podle Kyriacou (2005) netrpí záškoláctvím jen jedinec, který se jej dopouští, ale i celá společnost neboť důsledkem záškoláctví jsou špatné studijní výsledky, horší uplatnění těchto žáků v dalším životě i následná kriminální činnost.

Bakošová (2008) charakterizuje záškoláctví jako porušení sociální normy, kdy za normu je považována povinnost dítěte navštěvovat školu a rodičovskou povinností je výchova dítěte k dodržení této povinnosti.

Záškoláctví bývá chápáno jako porušení školního řádu, ale ve skutečnosti jde především o porušení zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve kterém je zakotveno ustanovení o povinné školní docházce.

3.1 Příčiny záškoláctví

Podle teoretické studie, kterou popisuje Bakošová (2008) se dá hovořit o dvou základních příčinách tohoto jevu: „o vnějších a vnitřních příčinách“. Mezi vnější příčiny patří rodinné, školní prostředí a prostředí vrstevnických skupin.

- *Vnější příčiny odvozené od rodinného prostředí* – vyskytnout se mohou u dětí pocházejících z rodin s více dětmi, romských, z rodiny s nižší sociální a kulturní úrovní. V těchto rodinách přenášejí rodiče své povinnosti na starší děti, přenechávají nejstarším dětem péči o mladší sourozence. Někteří rodiče nemají zájem o výchovu dětí, mají nezodpovědný postoj k povinnostem i ke vzdělání svých dětí.
- *Vnější příčiny záškoláctví odvozené od školního prostředí* – do této kategorie patří několik typů žáků. V první kategorii jsou to žáci, kteří jsou méně nadaní a nezvládají plnit školní povinnosti. Do druhé kategorie spadají nadprůměrně nadaní žáci, kteří se ve škole nudí. Může se také jednat o případ přísného nebo nespravedlivého vztahu učitele k jednotlivým žákům. Další příčinou může být netaktní, nepedagogické působení učitele (nespravedlivé hodnocení, nezajímavé vysvětlování, přetěžování). Tyto situace způsobí, že se žák začne škole vyhýbat.
- *Vnější příčiny odvozené z prostředí vrstevnických skupin* – sociální skupina pomáhá utvářet dítěti pozitivní sociální obraz sebe sama, v této skupině se cítí uvolněný a mnohdy je v ní více chápán než v rodině či ve škole. V této skupině realizuje cíle, které v rodině ani ve škole plnit nemůže. Mezi negativní stránky skupiny patří lhostejný postoj vůči autoritám, sklon k porušování sociálních norem, zlomyslnost a brutalita. Sociální skupina může mít velice silný vliv na rozhodování dítěte. Pokud se dítě ocitá v situaci mezi rozhodnutím jít do školy nebo ne, v jeho rozhodnutí mu často dopomůže právě sociální skupina, ke které se hlásí.

K *vnitřním příčinám záškoláctví* patří ty, které vyplívají z osobnosti mladého člověka. Jde především o projevy lability nervové soustavy, psychosociální nezralost, snížená adaptabilita, emoční labilita, poruchy chování a zvýšená agresivita.

Kyriacou (2005, s. 49) uvádí, že na základě provedených studií, záškoláci uvádějí tyto nejčastější důvody své absence:

- Hodiny byly nudné
- Práce v nich byla moc těžká
- Atmosféra ve škole byla příliš přísná

- Žáci měli problémy s některými učiteli
- Měli pocit, že je škola odmítá
- Škola se jim dostatečně nevěnovala
- Byli šikanováni
- Chtěli trávit čas s kamarády nebo chtěli být sami

Rozdělení záškoláctví na dvě základní skupiny podle Martínka (2015):

- „záškoláctví impulzivního charakteru“
- „účelové, plánované záškoláctví“

U záškoláctví impulzivního charakteru dítě předem neplánuje své rozhodnutí, že do školy nepůjde. Jedná se o náhlou reakci na vzniklou situaci, tzn. například, že odejde v průběhu vyučování. *Impulzivně vzniklé záškoláctví může trvat i několik dnů, dokud rodiče nezjistí, že dítě do školy nechodí* (Martínek, 2015, s. 116).

Účelové záškoláctví se objevuje, když se dítě chce vyhnout plánované písemné práci, zkoušení, či například neoblíbenému předmětu nebo vyučujícímu.

Podle Průchy (2013) může být záškoláctví vyvoláno několika příčinami, jako je např. negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí, ale také trávení volného času.

- Negativní vztah ke škole

Negativní vztah ke školnímu prostředí může být vypěstován u žáků s nižším nadáním, kteří bývají kvůli problémům s učením káráni nebo i trestáni. U takových žáků vzniká pocit méněcennosti, kterému se přirozeně snaží jakoukoliv cestou vyhnout (Martínek, 2015).

Martínek (2015) dále uvádí, že jedním z dalších motivů odporu ke škole mohou být naopak mimořádné vědomosti a schopnosti žáka. V tomto případě hraje významnou roli pozice učitele, který může situaci zhoršit tím, že nadaného žáka dává ostatním za příklad.

Jak uvádí Ženatová (2017), spouštěčem negativního vztahu ke škole může být kromě školní neúspěšnosti také nevhodné působení pedagoga. V případě, že učitel působí jen pomocí negativní motivace, podporuje tím tendence ke vzniku rizikového chování.

Negativní zážitky, které provázejí neúspěch žáka ve škole, se promítají i do sociálních vztahů mezi učitelem a žákem, později i mezi žáky navzájem (Martínek, 2015, s. 118).

Na negativním vztahu ke škole se podle Průchy (2013) podílí i školní fobie, kterou definuje jako specifický, dlouhodobý, intenzivní a racionálními důvody nevysvětlitelný strach žáka ze školy. Jde o vyšší, nebezpečnější formu strachu ze školy, která vyžaduje odborný zásah. Vyskytuje se zejména u žáků, jejichž trvalejší psychickou vlastností je úzkost.

Podle Vágnerové (2004) může být příčinou školní fobie strach opustit domov nebo strach ze selhání a neúspěchu ve škole. Děti trpící školní fobií mívají i další neurotické potíže – především somatického charakteru (bolest hlavy, břicha, ranní zvracení...). Signálem školní fobie jsou neurotické příznaky, které se objevují jen v době, kdy má dítě jít do školy. Ve většině případů trpí školní fobií děti, které jsou sociálně hůře adaptované - spíše tedy samotářské, introvertní, přecitlivělé.

Jednou z dalších příčin negativního vztahu ke škole může být také šikana. Kolář (2005) označuje šikanu jako „*nebezpečnou epidemii*“, která se podle něj nevyhýbá žádné škole. Uvádí, že o drtivé většině případů šikany se neví, protože zůstává skryta, navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční stadia šikany, zasahují velkou část školní populace.

- Vliv rodinného prostředí

Nejdůležitějším faktorem působícím na dítě od nejranějšího věku je rodina, která má výrazný podíl na utváření osobnosti dítěte. Negativní dopad na dítě má výchova, ve které jsou kladeny vysoké nároky rodičů a přehnaná péče nebo naopak nezájem rodičů o dítě, o školu a školní prospěch (Martínek, 2015).

V rodině, kde alespoň jeden z rodičů ukončil střední školu, pobízejí dítě k dobrému školnímu výkonu. Dokáží mu také pomoci při zdolávání překážek v učení. Naproti tomu rodiče, kteří nemají ukončené základní vzdělání, tyto příznivé podmínky nedokáží dítěti poskytnout (Čáp, 1993).

Podle Martínka (2015) je faktorů působících na způsob výchovy v rodině celá řada. Patří mezi ně věk rodičů, jejich vzdělání a sociální postavení, dále početnost rodiny, způsob soužití rodičů a především kvalita rodinné výchovy.

Spouštěcím mechanismem k neúčasti ve školním vyučování může být i nadměrná autoritářská výchova, do které se promítají přílišné nároky rodičů na potomka. V takovém případě dítě prožívá strach ze selhání, zklamání rodičů nebo trestu za špatnou známku (Ženatová, 2017).

Martínek (2015) také uvádí, že pokud chybí ze strany rodičů pravidelná kontrola školní práce a výsledků, vzniká pro dítě prostor k manipulaci a únikům.

- Trávení volného času a vliv party

Podle Martínka (2015) děti, jejichž rodiče nemají na své dítě čas a péče o ně je nahrazována penězi, inklinují většinou k partám, kde tyto peníze znamenají vysokou pozici v žebříčku hodnot. Programem těchto part může být i pravidelné záškoláctví. Přesto i pro dítě, které vyrůstá ve funkční rodině, představuje skupina vrstevníků do určité míry stresující faktor.

Při nedostatku organizovaných volnočasových aktivit se stává, že zdravé vrstevnické vztahy supluje parta, ve které figurují starší kamarádi, kteří mívají se záškoláctvím opakované zkušenosti (Ženatová, 2017).

Jak uvádí Vágnerová (2012), je potřeba kontaktu s vrstevníky považována za jednu z nejvýznamnějších potřeb školního věku a vrstevnická skupina se stává významným sociálním prostředím.

Na záškoláctví můžeme nahlížet také jako na jednu z variant obranného jednání (Ženatová, 2017). Opakované záškoláctví bývá řazeno mezi asociální poruchy chování, kdy dochází k odchylkám v socializaci. Podle autorky je právě pubescence nejrizikovějším obdobím pro vznik tohoto jevu.

3.2 Formy záškoláctví

Podle Kyriacou (2005) můžeme rozdělit záškoláctví do těchto pěti hlavních kategorií:

- Právě záškoláctví – žák v tomto případě není přítomen ve vyučování, ale rodiče si myslí, že do školy řádně chodí.
- Záškoláctví s vědomím rodičů – jedná se o situaci, kdy žák ve škole často chybí, jeho rodiče jsou o této situaci informováni a zároveň vědí, že k absenci ve škole nemá dítě žádný důvod. Na této kategorii záškoláctví se podílejí různé typy rodičů. Může se jednat o rodiče se záporným a odmítavým přístupem ke škole, dále rodiče slabé ve vztahu k dítěti nebo ti, kteří jsou závislí na pomoci a podpoře dítěte.
- Záškoláctví s klamáním rodičů – situace, kdy žák dokáže rafinovaně a promyšleně přesvědčit své rodiče o svých zdravotních potížích. Rodič omluví nepřítomnost žá-

ka v domněnku, že se dítě necítí dobře. Tuto kategorii bývá často obtížné rozlišit od záškoláctví s vědomím rodičů.

- Útěky ze školy – jedná se o případy, kdy žák do školy chodí, nechá si zapsat přítomnost a v průběhu dne odchází z vyučování na různě dlouhou dobu. Ve většině případů zůstává žák v prostorách školy nebo ji v krátkých intervalech opouští. Tento jev bývá také označován jako interní záškoláctví.
- Odmítání školy – do této kategorie patří žáci, kterým představa školní docházky činí psychické potíže. Mezi tyto potíže patří poruchy pramenící z problémů ve škole, které mohou vzniknout z pocitu, že učení je těžké, ze strachu z šikany, školní fobie. V tomto případě se žák natolik obává představy, že by měl jít do školy, že snaha rodičů přesvědčit dítě o opaku bývá většinou marná. Pokud se jedná o žáka, který je opravdu psychicky narušen, pak je na místě odborná intervence.

Další okolnosti vedoucí k odmítání školy uvádí Elliott a Place (2002), kdy důvody vedoucí k tomuto postoji jsou rozděleny do čtyř funkčních kategorií:

- Kategorie 1 – vyhýbání se konkrétní obávané situaci či nadměrná blíže nespécifikovaná úzkost vztahující se ke školnímu prostředí. Do této kategorie řadíme případy, kdy má dítě strach z jednoho nebo více rysů školní docházky (chodby, toalety, zkoušení, konkrétní učitel).
- Kategorie 2 – únik z nepříjemné společenské situace, kdy se problémy týkají neuspokojivých vztahů s ostatními lidmi (vrstevníky nebo učiteli). Roli zde často hraje hodnocení žáka.
- Kategorie 3 – chování vyvolávající pozornost okolí či jednání ovlivněné separační úzkostí. Může se projevat výbuchy vzteku nebo tělesnými obtížemi. Hlavním cílem dítěte je v tomto případě zůstat doma s rodičem nebo jinou blízkou osobou.
- Kategorie 4 – příjemné zážitky spojené s pobytem mimo školu. Děti z této kategorie mohou zůstat doma, aby se věnovaly oblíbené činnosti, např. sledování televize nebo setkání s kamarádem.

3.3 Typologie záškoláctví

Bakošová (2008) rozděluje záškoláctví podle následující charakteristiky:

- Záškoláctví jako reaktivní akt – kdy děti řeší nepříjemnou situaci spojenou se školou, únikem. Jedná se o situace, kdy dítě má strach z neúspěchu, posměchu a s tímto problémem se nemá komu svěřit.
- Záškoláctví jako výbuch – vzniká při dlouhodobé frustraci dítěte, kdy se cítí samo, zrazené rodiči i učiteli.
- Záškoláctví jako zábava – forma záškoláctví, kdy dítě tráví čas s partou, v herně, vyhledává příjemnější způsob trávení času. Tuto formu využívají zejména teenagery, situaci zlehčují postojem „nějak to dopadne“.
- Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí – vyskytuje se u dětí, které pocházejí z chudých, sociálně i kulturně zaostalých rodin. Tyto děti bývají emočně deprimované.
- Záškoláctví u celkově problémových dětí – jedná se o disciplinární problém u dětí, u kterých nejsou uspokojeny některé základní psychické potřeby. Může se jednat o nenaplněný emocionální vztah rodičů k dítěti.
- Záškoláctví jako reakce na složitou životní situaci – vyskytuje se u dětí, které se hůře vyrovnávají se složitými nebo novými situacemi. Příčinou mohou být adaptační problémy spojené s přechodem na jiný typ školy, se sociální izolací v novém prostředí. Vzniká u dětí, které bývají dlouhodobě vystavené přílišné přísnosti rodičů, přehnaným požadavkům, nedůslednosti.
- Záškoláctví jako motiv prožít něco příjemnějšího – může se vyskytovat nejen u prospěchově slabších žáků, ale i u žáků s dobrým prospěchem. Motivem bývá touha zažít něco jiného, než jsou jen školní povinnosti.
- Záškoláctví jako individualizující úzkost – dítě trpící školní fobií nemá pocit osvobození ani tehdy, vyhne-li se školní docházce. Vzniká při psychosomatických a psychických potížích.

3.4 Možnosti řešení

Bakošová (2008) uvádí, že záškoláctví je problém interdisciplinární tzn., že možnosti řešení jsou v interdisciplinárním přístupu, jehož předností je, že každý z odborníků přináší různý pohled na řešení problému ze svého hlediska. Žádoucí je tedy zapojení jak učitele, vý-

chovného poradce, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, psychologa, dětského lékaře a také rodičů.

Při prevenci a řešení záškoláctví lze využít teorii „sociální pedagogiky jako životní pomoci“ (Bakošová, 2008). Pomoc dětem a mládeži by měla při problému záškoláctví prostřednictvím výchovy v rodině i ve škole směřovat k tomu, aby děti byly schopné se samostatně rozhodovat a zodpovědně jednat. Právě u záškoláků je třeba vhodně usměrnit schopnost samostatně se rozhodovat a nést zodpovědnost za svoje činy, což je velice důležité při pochopení celého problému.

Sledování docházky je jedním z přímočarých ukazatelů výskytu záškoláctví (Kyriacou, 2005).

Pohovor s třídním učitelem hraje podle Lazarové (2005) důležitou roli v řešení záškoláctví, protože učitel je bezesporu člověkem, který by měl posilovat důvěru rodičů a dětí v bezpečnou a vlídnou školu.

Pozvání rodičů na pohovor je jednou z dalších možností řešení záškoláctví. Ženatová (2017) upozorňuje na důležitost atmosféry, ve které se s rodiči setkat. Poukazuje na důležitost konstatování fakt, ujištění společného zájmu školy a rodiny, a dále důležitost vyvarování se obviňování rodičů.

V případě, že je příčinou záškoláctví neprospěch, lze vytvořit **plán pedagogické podpory**, podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Obsahem tohoto plánu je charakteristika obtíží žáka, cíle podpory a způsob vyhodnocování daných cílů. S tímto plánem musí být seznámen i zákonný zástupce žáka.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Praktická část bakalářské práce je vypracována pomocí kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru. Důležitou otázkou byla charakteristika problému, na který jsme se zaměřili. Otázky byly směřované k žákům základních škol, kteří mají se záškoláctvím již zkušenost. Podstatou našeho výzkumu bylo zjistit, jaké hlavní důvody vedou žáky k neodůvodněné absenci ve škole a také zda má absence úzkou souvislost s rodinnými poměry žáka. V následujících kapitolách se věnujeme výzkumnému problému, cílům výzkumu, výzkumnému souboru, metodě sběru dat, limitům, které výzkum provázejí, dále analýze dat a shrnutí výsledků.

4.1 Výzkumný problém

O tom, že se jedná o velice častý jev také mezi žáky základních škol, dokládají výsledky provedených výzkumů. V roce 2015 se touto problematikou ve své bakalářské práci zabývala i Billová (2015, internetový zdroj). Snaží se objasnit, jak složité je odhalení příčin, vedoucí žáky k tomuto chování.

Výzkum bakalářské práce se zaměřuje na žáky, kteří mají opakovanou zkušenost se záškoláctvím. Zjišťujeme, jaké jsou důvody žáků k neúčasti ve školním vyučování. Co je hlavní příčinnou jejich rozhodnutí vyhnout se škole? Snažíme se také najít spojitost mezi záškoláctvím a vztahy v rodině. Dále zjišťujeme, do jaké míry se na výskytu záškoláctví podílí výchova a vztahy v rodině žáka. Provádění a následné vyhodnocení výzkumu bude analyzováno z pohledu žáků, kteří se potýkají s opakovanou absencí ve škole.

Před realizací samotných rozhovorů jsme si stanovili několik výzkumných otázek:

- Jaký vliv má rodinná situace na míru výskytu záškoláctví?
- Jak k řešení záškoláctví přistupují rodiče? Přístup rodičů?
- Jaký postoj mají žáci ke škole?
- Jaký je důvod nejít do školy?

4.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, co vede žáky k neplnění školní docházky (zmapování nejčastějších důvodů absence u žáků - jaké příčiny vedoucí k záškoláctví jsou u žáků nejčastější),

jakým způsobem je absence omlouvána a taky do jaké míry ovlivňuje situace v rodině neúčast ve vyučování.

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří 5 žáků základních škol, kteří mají s tímto jevem opakovanou zkušenost. Tyto žáky jsme oslovili na základě rozhovoru s metodiky prevence 3 základních škol v Přerově a okolí, a také po rozhovoru s výchovným poradcem v dětském domově (dále jen „DD“). Výzkumným souborem byla tedy skupina záměrně vybraných žáků, u kterých je neomluvená absence sledována. Způsob výběru výzkumného souboru je tedy záměrný. Miovský (2006) uvádí, že záměrný výběr je nejpoužívanější metodou při volbě výzkumného souboru.

Pro zachování anonymity v bakalářské práci jsou jména respondentů označena pouze počátečním písmenem. Dále uvádíme informace o respondentech.

Respondent 1

Žák J. má 16 let, opakuje 8. třídu základní školy (propadl), 4 rokem žije v DD. Předtím bydlel s matkou, která žije s novým přítelem, otce je ve vězení. Problémy s docházkou má od 4. třídy, pravidelně navštěvuje školního psychologa a svou školní absenci řeší také s vychovatelem v DD.

Respondent 2

Žákyně A. má 14 let, chodí do 9. třídy základní školy, má oba rodiče, žije s matkou v pronajatém bytě, otce pravidelně navštěvuje, je jedináček – další sourozence nemá. Problémy s docházkou má od 6. třídy, pravidelně navštěvuje kurátorku, a také školního psychologa.

Respondent 3

Žák N. má 12 let, chodí do 6. třídy základní školy, žije s matkou a nevlastním otcem, je jedináček – další sourozence nemá. Problémy s docházkou má od 3. třídy, pravidelně navštěvuje kurátorku a jezdí na pravidelné návštěvy k psychologovi do střediska výchovné péče Kroměříž.

Respondent 4

Žákyně P. má 9 let, navštěvuje 3. třídu základní školy, žije v DD, má jen matku, otec zemřel, má 5 dalších sourozenců. Problémy s docházkou má od 2. třídy, pravidelně navštěvuje školního psychologa a také mívá schůzky s vychovatelem.

Respondent 5

Žákyně Š. má 10 let, chodí do 5. třídy základní školy, má oba rodiče, žije s matkou, k otci jezdí pravidelně každý druhý víkend, sourozence nemá. Problémy s docházkou má od 3. třídy, pravidelně navštěvuje školního psychologa a společně s matkou dochází do pedagogicko-psychologické poradny.

4.4 Metoda sběru dat

Pro získání potřebných dat jsme zvolili kvalitativní výzkum, výzkumným nástrojem byl polostrukturovaný rozhovor se žáky, kteří mají se záškoláctvím již zkušenosti. Otázky byly předem připraveny a v případě potřeby byly položeny doplňující otázky. Rozhovory byly uskutečněny v lednu a únoru 2019. Všichni respondenti projevili před začátkem rozhovoru ústní souhlas s výzkumem a se zaznamenáváním rozhovoru. Vedení a délka rozhovoru byla přizpůsobena schopnostem respondentů. Rozhovory byly vedeny v přirozeném prostředí, tzn. v prostředí školy případně dětského domova. Samotné rozhovory byly nahrávány a následně přepsány, při čemž byl zachován dialekt respondentů.

4.5 Limity výzkumu

Při realizaci rozhovorů byl u některých respondentů problém rozvinout odpověď. Bylo velkým uměním navodit přátelskou atmosféru, ve které by se cítili bezpečně a zbavili by se pocitu, že je chceme odsuzovat případně moralizovat. Zároveň bylo nelehkým úkolem přesvědčit je o důležitosti jejich sdělení pro naši práci.

5 ANALÝZA DAT

V této kapitole se věnujeme analýze dat, které jsme získali z rozhovorů s respondenty. K analýze jsme využili techniku otevřeného kódování. Dle Šváříčka a Šed'ové (2007) je kódování proces, při němž získané údaje z přepsaných rozhovorů jsou nejprve rozebrány na jednotky a poté znovu složeny avšak jiným způsobem. Tuto jednotku může tvořit slovo, více slov, věta nebo odstavec. Každé jednotce je následně přidělen kód, který představuje její význam a s nímž pak výzkumník dále pracuje. Kódy pak tvoří jednotlivé kategorie. Součástí zjištěných závěrů jsou také uvedené citace jednotlivých respondentů.

5.1 Kde je moje místo

V této kategorii popisujeme, jaký vliv na výskyt záškoláctví má rodinná situace žáka.

Kategorie je nasycena kódy: změna, náhrada, původ, mezi dvěma koly, boj o moc, vytížení rodičů, nezájem, nedohled

Abychom zjistili, jaké jsou rodinné poměry v rodině žáka, nejprve jsme je požádali, aby nám sdělili s kým, a kde bydlí. Žák J. uvádí: „*Žiju v DD už 7 roků, předtím sem bydlel s mamou, ale pak to nešlo.*“ Na otázku Proč?, odpovídá: „*Mama má ještě další děcko s novým přítelem a už nás bylo doma moc...tak su ted' tady.*“ Bez vyzvání podává následující vysvětlení: „*Tata je v kriminále a mama bydlí s novým přítelem v Zábřehu na Moravě.*“

Žákyně A. vysvětluje situaci v rodině následovně: „*Žiju s matkou, ale někdy jdu i na celý týden k otci, chtěla jsem k němu odejít, ale pak jsem si to rozmyslela.*“ Na otázku jaký byl důvod uvažovat o odchodu, odpovídá: „*S mamou se pořád hádáme, je hrozná.*“ Co ji vedlo k rozhodnutí zůstat bydlet u matky, odpovídá s překvapivou úzkostí v hlase (a slzami v očích): „*Já nevím, asi mi bylo líto, že by mama zůstala sama. Tata má babičku a mama by tu zůstala sama.*“

Žák N. nám osvětluje svůj životní příběh: „*Žiju s mamou i tatou, ale není to můj tata, je se mnou od 2 let a říkám mu tata.*“ Podle jeho sdělení si s náhradním otcem rozumí a nemají mezi sebou žádné zásadní rozepře, uvádí: „*Je to normální chlap, kterýho беру.*“ Z dalšího sdělení vyplývá, že bývá doma, často bez dozoru: „*Oni pracují na směny, někdy mají stejnou směnu.*“

Žákyně P. na stejnou otázku odpovídá následovně: „*Žiju v DD Přerov, jinak mám jen matku, otec zemřel.*“ O své matce hovoří velice klidně s překvapivou vyrovnaností: „*Ona žije na ubytovně, no a já teď v DD.*“ Po krátkém odmlčení sděluje, jak to fungovalo, než přišla do DD, uvádí: „*Když jsem byla u mamy, tak jsem nechodila do školy, nechtělo se mi vstávat.*“ Na otázku, zda by využila možnosti vrátit se k matce, odpovídá: „*Ani ne, mama nemá čas, má ještě malou sestru Vanesku, o kterou se musí starat.*“

Žákyně Š. popisuje rodinnou situaci následovně: „*Žiju jen s matkou. K tatovi jezdím na víkend.*“ Na otázku o domluveném režimu odpovídá následovně: „*Vždycky jsem jeden víkend s mamou a jeden víkend u taty.*“

Tato kategorie popisuje, v jakých rodinných poměrech respondenti pocházejí a žijí. Je zřejmé, že žádný z respondentů nežije v úplné rodině. Někteří z respondentů z původní rodiny odešli a žijí v DD. Alespoň s jedním z rodičů jsou respondenti v pravidelném kontaktu. Z rozhovorů vyplývá, že původní rodina neplní svoji základní funkci a respondenti tedy nemají ve svých rodičích patřičnou podporu, ale hlavně výchovný vzor. Zdravý vztah mezi rodiči a dětmi je velice důležitý a to nejen pro psychický vývoj dítěte, ale i pro pozitivní přístup ke škole a školním povinnostem. Žáci, kteří jsou vychováni v toleranci, porozumění a lásce se ve škole projevují menší konfliktností. Žáci bývají bezproblémovější než ti, kteří o svoji pozici v rodině musí bojovat.

5.2 Rodič – nerodič

V této kategorii uvádíme, jaký přístup ke školní docházce mají rodiče respondentů. Samotný přístup rodiče k dítěti je předmětem kapitoly uvedené v teoretické části, týkající se výchovy v rodině a díle i stylů uplatňovaných při výchově dítěte.

Kategorie je nasycena kódy: projevení zájmu, přání rodiče, přehnaný dohled, nedůvěra, nespravedlnost, nezáměr/nedohled, jasná pravidla, slabost rodiče, důsledky, rodičovské selhání

Jak jsme uvedli v teoretické části, je zřejmé, že při výchově dítěte volí rodiče výchovné cíle na základě svého vlastního hodnotového systému, který se zakládá zpravidla na hodnotách, které byly preferovány v rodinách, z nichž pocházejí.

Pro tuto kategorii bylo důležité zjistit, zda a jakým způsobem uplatňují rodiče své rodičovské kompetence. Žák J. sdělil následující: „*Mama se mě někdy zeptá co nového a jak mi*

jde škola. “ Pokud by mohl, hodnotí přístup rodiče a jeho zájem o respondenta a jeho prospěch takto: „*Takže asi jo. Moc to neřeší.*“

Žákyně A. na stejnou otázku reagovala velice rozčarovaně, z jejího projevu bylo znát, že si s matkou nerozumí: „*Mama mě hrozně hlídá, kontroluje.*“ Jaký je důvod jejího tvrzení uvádí v následujících větách: „*Chce, abych se učila líp, ale mě to nebaví. Nechci, aby se mě ptala mama na známky, musí jí stačit, že projdu.*“ Zda panuje v rodině respondenta důvěrný vztah k rodičům, vyvrací následující tvrzení: „*Mamě nic říct nemůžu, ona mě nechápe, tata je v tom lepší, dá se s ním pokecat.*“ V průběhu rozhovoru objasňuje nejspíše hlavní důvod rozporu mezi ní a matkou: „*Mama mi zakazuje mojího kluka, proto se pořád hádáme.*“

O zodpovědném rodičovském přístupu hovořil žák N., který uvedl: „*Rodiče mi kontrolují věci, učí se se mnou.*“ Zda tomu tak bylo i dříve, objasňuje: „*Dřív moc ne, někdy jsem ztratil žákovskou knížku, teď už máme nastavená pravidla, co musím udělat.*“ O důvěrném vztahu mezi rodiči a respondentem se však ani v tomto případě nedá mluvit. Respondent o informovanosti rodičů o přístupu ke škole uvádí: „*Nevěděli to, dozvěděli se to ze školy, já jsem jim říkal, že jsem ve škole byl, když se ptali.*“ Po té co byli respondentovi rodiče s aktuální situací seznámeni, byla okamžitě sjednána nápravná opatření: „*Musel jsem to dopsat doma s mamou a tatou.*“

U žákyně P. je zcela patrné selhání rodiče neboť respondentka uvádí: „*Mama mě do školy nemohla dostat, když jsem u ní bydlela.*“ Je patrné, že rodič v celkovém postoji ke škole a vzdělání selhával. Respondentka uvádí: „*Mama šla občas do školy, jinak se nezajímala.*“ Díky prostředí, ve kterém nyní žije, má možnost pozorovat změnu v přístupu za neplnění školní docházky. Vyjádřila se následovně: „*Doma to bylo jedno. Teď bych dostala trest, stržené kapesné, zákaz počítače.*“

Na stejnou otázku o způsobu uplatnění rodičovských kompetencí, odpovídá žákyně Š., následovně: „*Občas, jednou za týden. Vždycky v pátek mi kontroluje a podepisuje žákovskou. Ptá se mě na známky.*“ Jaká opatření jsou nadstavena při selhání respondenta, vysvětluje následující věta: „*Mama by mi dala zaracha nebo zabavila telefon.*“ Dohled alespoň jednoho z rodičů je v tomto případě patrný z tohoto sdělení: „*Když se to doma naučím a mama mě vyzkouší, tak to umím.*“ Naproti tomu je z jednání matky a otce, při zjištění absence ve škole, patrný nesoulad rodičovského přístupu a vzájemného nerespektování se. Respondentka uvádí: „*Když mama zjistí, že jsem nebyla ve škole, mám domácí vězení nebo*

nějakej trest, bez televize, počítače. “ Zatímco otec při zjištění školní neúčasti volí pohodlnější řešení: *„Otec mi dodatečně do žákovské napíše buď’ rodinné důvody, nebo nevolnost.“*

Z této kategorie jasně vyplývá důležitost odpovědného rodičovského přístupu, důslednost při uplatňování rodičovských kompetencí a také důležitost jednotného rodičovského přístupu ve výchově dítěte.

5.3 Mám to jinak

V této kategorii popisujeme, jaký postoj mají žáci ke škole, školní docházce a ke vzdělání obecně. Také nás zajímalo, jak vnímají své spolužáky a jaké mezi nimi panují vzájemné vztahy.

Kategorie je nasycena kódy: povinnost, možnost volby, nutné zlo, zbytečná věc, to není o mě, hlavně pryč, nechut’, problém s autoritou

Názor na školu a povinnou školní docházku vyjádřil žák J. následovně: *„Chodím tam, protože musím.“* Zda se do školy na něco těší a chodí tam někdy rád, odpověděl: *„Ne nechodím, chodím tam, protože musím. Kdybych si mohl vybrat, tak bych tam nešel.“* Cílem rozhovoru bylo zjistit důvod jeho odmítavého postoje. Vysvětlení na tuto otázku podal následující: *„Nechce se mi tam chodit, nebaví mě to tam. Máme divný děcka. Nejsme parta.“* Jeho negativní postoj další prohlášení jen potvrzuje: *„Ale mě to tam prostě nebaví, ty děcka tam a tak.“*

Žákyně A. na otázku směřující ke školní docházce a vzdělání řekla: *„Nemyslím si, že jsou známky důležitý, je to jenom číslo.“* To, že vzdělání považuje za nedůležitou věc, vyjádřila slovy: *„Je mi jedno co mám, hlavně že prolezu.“* Připouští, že její odmítavý postoj ke vzdělání nemusí sdílet i ostatní. To potvrdila slovy: *„Nevím, asi záleží, když to někoho baví.“* Povinnosti absolvovat povinnou školní docházku si zcela uvědomuje, což potvrdila slovy: *„Vím, že to musím dodělat a taky bych měla problémy, kdybych nechodila.“* Na zjišťující otázku, zda je příčinou neúčasti ve vyučování, vyhýbání se nějakému konkrétnímu předmětu nebo třeba vyučujícímu, odpověděla: *„Konkrétně ne.“* Svůj postoj ke vzdělání a jeho význam pro její život vyjádřila slovy: *„Stačí mi průměrné známky, teda abych nepropadla, jinak je mi to jedno. Nepotřebuju se moc učit.“*

Podobně negativně jako první dva respondenti, odpovídá na otázku vztahu ke škole i žák N.: *„Nebaví mě to tam, nechce se mi tam chodit, nejde mi to.“* Z jeho odpovědi je patrné,

že vzdělání chápe jako nutnou povinnost a je si vědom následků při porušení této povinnosti, což potvrzuje svým vyjádřením: „*Musím, abych neměl problémy.*“ Dalšími otázkami, které směřovali ke zjištění, kdy se začal školním povinností vyhýbat, odpověděl žák N.: „*Nechtělo se mi chodit do školy, když rodiče ráno nebyli doma.*“ Tohle zjištění nám jen potvrzuje, v mnohých případech opomíjenou, důležitost rodičovského dohledu. Je zřejmé, že u tohoto žáka došlo již ke zlepšení situace týkající se záškoláctví, což potvrdil touto větou: „*Jo, teď už do školy chodím, nechci mít problémy a už mě to tam i víc baví.*“

Také u žákyně P. jsme zjišťovali, jaký vztah má ke škole a školnímu prostředí. Její odpověď byla velice strohá: „*Nevím, asi žádnéj.*“ Jako jediná z dotazovaných dokázala na povinnosti školní docházky najít pozitivum, uvedla: „*Mám tam kamarádku Andrejku, teď když jsem v domově tak vím, že musím chodit do školy, že je to povinný.*“ Z její odpovědi je patrné, že povinnost školní docházky a důležitost školy a vzdělání jí byla vysvětlena až po příchodu do DD. V původní rodině nejspíš nebylo vzdělání považováno za důležitou součást života, proto si tyto návyky neosvojila. Důležitou jak se dítě ve škole cítí je i jeho vztah k pedagogovi. Žákyně P. zhodnotila: „*Paní učitelka je hodná,*“ poté dodala: „*ale ta asistentka je blbá. Pořád něco řeší, nesedí mi.*“ Co je příčinou nedorozumění mezi asistentkou, která má být žákyni P. nápomocná, žákyně neobjasnila: „*Nevím co na mě má.*“

Žákyně Š. se k otázce školní docházky vyjádřila velice stroze: „*Je to povinný.*“ Rozvítenější odpovědi se nám nedostalo ani při další otázce směřované k osobnosti pedagoga: „*Třídní učitel je blbej. Nemám ho ráda. Je takovej divnej.*“ Při dalším dotazování na důvody jejího kritického hodnocení třídního učitele se žákyně Š., vyjádřila: „*Nadržuje klukům. Holek je nás ve třídě 5 a 12 kluků, takže většinou děláme to, co odhlasujou kluci.*“ Touto odpovědí objasnila svůj postoj vůči pedagogovi, který je ovlivněn nespravedlivým jednáním, se kterým se ve škole setkává.

Z této kategorie vyplývá, že většina žáků nepovažuje vzdělání za prioritu. Domníváme se, že je to ovlivněno přístupem rodiče a hodnotovým přístupem rodiny. Velkou roli v postoji žáků ke škole sehraje i osobnost pedagoga, který může ovlivnit v jeho přístupu ke vzdělání žáka v pozitivním i negativním smyslu. Dalším faktorem je třídní kolektiv, který je důležitou součástí klimatu třídy.

5.4 Vnitřní boj

V této kategorii uvádíme, jaké důvody vedou žáky k rozhodnutí neúčasti ve školním vyučování. Zajímalo nás, co je vede k tomuto rozhodnutí.

Kategorie je nasycena kódy: outsider, samota, špatný pocit, odmítavý postoj, nezájem, problém adolescence, rivalita, můj svět, pryč od povinností, strach, problém s autoritou, nechut', lež jako řešení

Žák J. zdůvodnil nezájem o školu takto: „*Nemám tam kámoše, jsou divní.*“ Touto odpovědí vyjádřil absenci sociálních vazeb, které jsou v životě člověka velice důležité. Příčinou absence těchto vazeb může být i změna školy, která byla důsledkem odchodu z rodiny do DD. Na otázku směřující k důvodům, které ho vedou k rozhodnutí nejít do školy, odpověděl: „*Prostě se tam necítím dobře. Radši jsem doma.*“ Z jeho projevu je patrné, že stávající stav a svůj postoj ke škole bere jako konečný: „*Prostě mě to tam nebaví. Už tam nechcu chodit.*“ Ve svém přesvědčení je zcela neoblomný a je si jistý svým rozhodnutím: „*Má to důvod, protože se mi tam nechce chodit.*“ Přestože pravidelně dochází ke školnímu psychologovi, kde se snaží problém společně řešit, konstatuje: „*Ale pak stejně do školy někdy nejdu, když nemám náladu. Radši su sám venku.*“

U žákyně A. je podle jejího sdělení prioritou přítel a touha být s ním. Na otázky týkající se důvodů neúčasti ve školním vyučování odpověděla: „*Nechce se mi tam, jdu třeba k doktorce, abych měla potvrzení.*“ A vzápětí dodala: „*Jsem pak s přítelem. Touláme se po městě a povídáme si.*“ Ze společného rozhovoru vyplynulo, že kvůli příteli si nerozumí s matkou, která podle ní: „*Nechápe, že mám kluka a chcu být s ním.*“ Prožívaný pocit nepochopení a boje s matkou vysvětlila: „*Asi to nechápe, protože ona je sama a nikoho nemá...asi mi to závidí. Závidí mi, že prostě někoho mám, s kým můžu být a ona je buď sama, nebo v práci.*“ Z tohoto sdělení vyplývá, že její matka jako samoživitelka tráví s dcerou velmi málo času, neboť se snaží rodinu finančně zajistit. Díky matčině vytíženosti má žákyně A. prostor řešit si docházku podle uvážení: „*Když je mi třeba ráno špatně a nejdu do školy tak jdu k doktorce nebo mi pak napíše omluvenku mama.*“ V tomhle ohledu selhává zodpovědnost rodiče, protože nepřítomnost ve škole dodatečně omluví.

Důvody, které vedly k neúčasti ve škole žáka N., popsal takto: „*Ráno nebyl nikdo doma, oba byli v práci, tak jsem nešel, hrál jsem si nebo se díval na televizi.*“ Na zjišťující otázky, zda měla absence ve škole konkrétní důvod, uvedl: „*Nebylo to kvůli nějakému předmě-*

tu, prostě se mi nechtělo.“ Po odhalení jeho záškoláctví se hájil před rodiči lží: *„Až se na to přišlo, tak jsem tvrdil, že mě tam otravuje spolužák a já se ho bojím, ale to nebyla pravda.“* Na tuto skutečnost se přišlo při jednání s odborníkem, jehož návštěva byla důsledkem narůstající absence ve škole. Žák N. přiznal, že teprve tam promluvil o pravém důvodu svého jednání: *„Mluvil jsem o tom u kurátorky, až tam jsem řekl pravdu, že se mi nechtělo.“*

Žákyně P. na otázku o důvodech absence ve škole odpověděla: *„Napřed to byla nemoc, nechtělo se mi, strach ze spolužáků.“* Podle jejího vyjádření už s docházkou problému nemá, a pokud není přítomna ve vyučování tak jen z těchto důvodů: *„Ted' jen, když jdu k lékařce nebo jsem nemocná.“*

Důvody spojené se špatnou školní atmosférou a strachem uvádí žákyně Š.: *„Mám strach ze zkoušení.“* Opakující zkušenost s neúspěchem vysvětlila takto: *„Když se to doma naučím a mama mě vyzkouší, tak to umím. Pak přijdu do školy a nic nevím.“* Zda se záměrně snaží vyhnout konkrétnímu předmětu, potvrdila slovy: *„Jo, vyhýbám, protože mě ten předmět nebaví, učitel je náročný.“*

Z této kategorie vyplývá, že přestože si je většina respondentů vědoma toho, že jejich jednání není správné a nejtít za školu není řešení, volí raději cestu neúčasti. Tato kategorie dokládá důležitost komunikace nejen v rodině ale i ve škole. Je zřejmé, že respondenti neměli komu se s problémem svěřit a proto se uchýlili k nejjednoduššímu řešení, kterým je neúčast. Ta však stávající problém neřeší, ale svými důsledky tvoří další.

6 INTERPRETACE DAT

Ve výzkumu bakalářské práce jsme předem stanovili výzkumný problém, na jehož základě jsme definovali hlavní výzkumný cíl. Analýzou dat z rozhovorů s respondenty jsme se snažili zodpovědět výzkumné otázky, které směřovaly k naplnění hlavního cíle. Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zjistit, co vede žáky k neplnění školní docházky (zmapování nejčastějších důvodů absence u žáků - jaké příčiny vedoucí k záškoláctví jsou u žáků nejčastější), jakým způsobem je absence omlouvána a taky do jaké míry ovlivňuje situace v rodině neúčast ve vyučování. V dílčích výzkumných cílech jsme se zaměřili na vliv rodinné situace na míru výskytu záškoláctví, dále na přístup rodičů k řešení problému s docházkou, na zjištění postoje žáků ke škole a také na důvody, které vedou žáky k rozhodnutí neúčasti ve škole. Odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky uvádíme v následujícím textu.

Jaký vliv má rodinná situace na míru výskytu záškoláctví? Při hledání odpovědi na tuto otázku jsme požádali žáky, aby hovořili o rodině, ze které pocházejí. Většina žáků pochází z neúplné rodiny, tedy z rodiny, která postrádá druhý rodičovský vzor – otce. A to i v případě, že roli otce zastává přítel matky, který s rodinou žije od raného věku žáka. Z rozhovorů vyplynulo, že většina žáků kontakt s druhým rodičem nepřerušila. Můžeme tedy hovořit o pravidelném kontaktu žáka s oběma rodiči, což je pro zdravý psychický vývoj jedince a rozvoj sociálních vztahů a vazeb velice důležité. Dotazovaní žáci dokáží bez větších potíží popsat rodinnou situaci a dokonce dokáží i tento stav velice dobře zhodnotit. Žáci, kteří jsou nyní umístěni v DD, dokáží bez problému otevřeně hovořit o důvodech, proč jsou v DD umístěni. Je zřejmé, že nefunkční rodinné zázemí má určitý podíl na záškoláctví žáků z těchto rodin. V rodinách nefunguje klasický model rodiny, chybí v nich řád, disciplína a hlavně důslednost rodičů a dohled nad nezletilým dítětem. Domníváme se, že důslednost nebo naopak nedůslednost rodiče je jedním z hlavních faktorů, které výskyt záškoláctví mohou ovlivnit. Je velmi pravděpodobné, že vzdělání není prioritou těchto rodin a na hodnotovém žebříčku se vyskytuje na nižších příčkách. Důležitostí a významu výchovy v rodině a hodnotovým systémem jsme se zabývali již v teoretické části. Podrobným popsáním skutečnosti jsme zodpověděli první otázku, která zjišťuje, jaký vliv má rodinná situace na míru výskyt záškoláctví.

Jak k řešení záškoláctví přistupují rodiče? Přístup rodičů? Důležitým faktorem, který negativně formuje osobnost dítěte a jeho zodpovědnost, je i nejednotný výchovný přístup

rodičů. Což žáci ve většině případů potvrdili. Ke vzdělání žáků a k povinné docházce se většina rodičů snaží přistupovat zodpovědně. Zjistili jsme však, že většina rodičů není ve svém přístupu důsledná. Kontrola školních povinností a známek probíhá, podle vyjádření žáků jednou týdně. Také jsme zjistili, že důsledkem špatné komunikace a nesouladu mezi žákem a rodičem v oblasti osobního života, vznikla komunikační bariéra, která znemožňuje komunikaci také v oblasti školní práce a docházky. Někteří žáci nám potvrdili, že jim neomluvenou absenci dodatečně omlouvají rodiče. V takovém případě můžeme hovořit o selhání na straně rodiče, neboť žáka tímto způsobem kryje a určitým způsobem záškoláctví toleruje. Z některých rozhovorů zároveň, ale vyplynulo, že po odhalení záškoláctví, zvolili rodiče jiný přístup k žákovi a v rodině nadstavily pravidla, při jejichž nedodržení následuje trest v podobě domácího vězení, zákazu počítače aj. Narážíme však na úskalí nejednotného přístupu rodičů, kdy jeden nadstaví pravidla a druhý nerespektováním těchto pravidel, podráždí rodičovskou autoritu druhého rodiče. Při snaze zodpovědět druhou otázku, jasně vyplývá důležitost odpovědného rodičovského přístupu, důslednost při uplatňování rodičovských kompetencí a také důležitost jednotného rodičovského přístupu ve výchově dítěte.

Jaký postoj mají žáci ke škole? Snažili jsme se zjistit, jak ke škole a školním povinnostem žáci přistupují. Jak nahlíží na vzdělání obecně. Všichni dotazovaní jsou si vědomi povinnosti školní docházky. Zároveň však shodně vyjadřují nechuť ke škole a školním povinnostem. Někteří hovořili o špatném třídním kolektivu, do kterého nejspíš z nějakého důvodu nezapadli. Ukázalo se, že velký vliv na přístup žáků ke škole má i role třídního učitele. Setkali jsme se i s definicí nerovného přístupu učitele, který se projevoval v jeho neobjektivním přístupu k žákům opačného pohlaví. Dalším projevem byl i odmítavý postoj k asistentovi pedagoga, se kterým v hodinách spolupracuje. V tomto případě se nám potvrdila, důležitost kvalitního vztahu mezi žákem a pedagogem, který svým jednáním je pro žáka autoritou, ale zároveň i dobrým vzorem. V některých případech jsme se setkali s nízkou podporou při studijních potížích, což negativní vztah ke vzdělání jen umocňuje. Při hledání odpovědi na třetí otázku jsme zjistili, že pokud se žáci v třídním kolektivu necítí dobře a nejsou zde rozvinuté vazby, jejich zamítavý postoj ke škole se tímto jen prohlubuje.

Jaký je důvod nejit do školy? Z výzkumu vyplývá, že příčina absence se u jednotlivých žáků opakuje a nemění. Všichni z dotázaných se shodují na tom, že je to ve škole nebaví a vyslovují nezájem a nechuť ke škole a školnímu klimatu. Jedním z důvodů je absence

sociálních vazeb ve třídním kolektivu a s tím spojené pocity nenáležitosti ke skupině. Dalším důvodem je jiný zájem – prioritou je v tomto případě čas strávený s osobou, která poskytuje chybějící kontakt s rodičem. Jedná se zároveň o jakýsi únik do vlastního příjemnějšího světa. Mezi další příčinu lze zařadit nedohled rodičů, který nabízel prostor pro neplnění povinné školní docházky. V tomto případě žák využíval šance, která se mu naskytl. Setkali jsme se i uvedením nemoci jako příčiny nechutě k návratu do školy a mezi spolužáky. Situace a postoj ke škole se změnil po pravidelných návštěvách školního psychologa a také vlivem pravidelných návštěv pedagogicko-psychologické poradny, kde společně s matkou dochází. Rozhovorem také vyplynulo, že se žáci obávají školního neúspěchu, který je spojený s nízkou podporou při studijních potížích. Strach ze školního neúspěchu je tedy dalším příkladem příčiny vzniku záškoláctví. Tato kategorie dokládá důležitost prevence výskytu nežádoucího chování jak v rodině, tak i ve škole. Podstatný je také včasné odhalení tohoto jednání a společné hledání příčin a možností řešení.

ZÁVĚR

Povinná školní docházka je nedílnou součástí života každého člověka. Zanedbání povinné školní docházky je chápáno jako porušení školního řádu a současně jde o porušení školního zákona, který tuto povinnost stanovuje. Proto jsme se v bakalářské práci zaměřili na porušení povinnosti školní docházky jako na projev rizikového chování, kterým záškoláctví bezpochyby je.

Při zpracování teoretické části nám byla oporou literatura vztahující se k tomuto jevu. Musíme konstatovat, že i přes počáteční jazykovou bariéru, se nám velice dobře pracovalo, s knihou paní doktorky Bakošové. Velmi čtivou formou, z našeho pohledu, byla zpracována i kniha od autorů Čapka, Navarové a Ženatové, ve které jsme našli spoustu příkladů z praxe.

Praktická část bakalářské práce je vypracována za pomoci kvalitativního pojetí výzkumu, kdy výzkumný soubor tvořilo 5 respondentů. Jednalo se o respondenty, u kterých je neomluvená absence sledována, tudíž byli vybráni záměrným způsobem. S respondenty byly vedeny polostrukturované rozhovory. Na základě získaných dat byla provedena analýza těchto dat pomocí otevřeného kódování. V interpretaci dat jsme zodpověděli jednotlivé výzkumné otázky, které vedly k naplnění cíle výzkumu.

Z výzkumu vyplývá, důležitost vztahu mezi rodiči a dětmi a to nejen z hlediska psychického vývoje dítěte, ale i z hlediska pozitivního přístupu ke škole a školním povinnostem. Neméně důležitou věcí z hlediska prevence před záškoláctvím, je i odpovědný přístup rodiče, důslednost při uplatňování rodičovských kompetencí a také důležitost jednotného rodičovského přístupu ve výchově dítěte. To, že většina žáků nepovažuje vzdělání za prioritu, je důsledkem hodnotového přístupu rodiče a také rolí pedagoga, ke kterému nemá žák potřebnou důvěru a tím pádem jej odmítá jako autoritu přijmout. Výsledky výzkumu potvrdily, že pokud není v pravou chvíli žákovi poskytnuta pomoc, v případě jeho obtíží s plněním školních povinností, je velice pravděpodobné, že se jeho nechuť ke škole a školní práci bude stupňovat. Cílem této práce bylo objasnit příčiny, za jakých absence ve škole vzniká a vymezit, co může být prvotním impulsem k rozhodnutí vyhnout se škole a školní povinnosti.

Závěrem bychom chtěli upozornit, že nelze aplikovat výsledky provedeného výzkumu na všechny žáky, kteří mají s tímto jevem zkušenost, neboť jsme měli možnost pracovat jen s omezeným množstvím respondentů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 2. Přeložil Kristyna KRŽÍŽOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-881-4.

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FF UK, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. ISBN isbn978-80-7496-294-3.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČEPIČKA, Jan. *Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

ELLIOTT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0182-0.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.

KNOTOVÁ, Dana. *Školní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4502-2.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Přeložil Dagmar TOMKOVÁ. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-945-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LAZAROVÁ, Bohumíra. *Netradiční role učitele: o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník. 7.*, aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Proč chodí děti za školu | Psychologie.cz. *Homepage | Psychologie.cz* [online]. Copyright © Copyright Mindlab s.r.o. [cit. 24.04.2019]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/proc-chodi-deti-za-skolu/>

BILLOVÁ, Gabriela. *Příčiny záškoláctví u žáků 2. stupně základních škol*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015, 53 (59400). Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/33202>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Včelařová, Hana.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
DD	dětský domov
MPP	Minimální preventivní program
např.	například
tzv.	takzvaně
ZŠ	základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

P I.: Otázky k rozhovoru

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORU

Zjišťující otázky

- Kolik je ti let? Jakou třídu ZŠ navštěvuješ?

Rodinné poměry žáka

- Žiješ v rodině s oběma rodiči, jen matkou/otcem?
- Jsou oba rodiče zaměstnaní?
- Žijete v rodinném domě/ve vlastním bytě/nájmu?
- Máš sourozence? Jaký s nimi máš vztah?
- Zajímají se rodiče o tvůj prospěch? Jak často/jakým způsobem?
- Můžeš se rodičům svěřit se svými problémy/trápením?

Volný čas

- Navštěvuješ pravidelně nějaký kroužek/jaký?
- Co tě baví, čemu se věnuješ?

Povinná školní docházka

- Vztah ke škole?
- Důvod proč chodíš do školy? (povinnost/kamarádi/kladný vztah ke škole...)
- Co tě ve škole baví?
- Jaký je tvůj třídní učitel?

Problémy s pravidelnou docházkou

- Máš přehled o počtu zameškaných hodin?
- Co bývá důvodem tvé nepřítomnosti? (nemoc, jiná zábava, domácí povinnosti, nechut', strach ze zkoušení/spolužáků...)
- Vyhýbáš se konkrétnímu předmětu/vyučujícímu? Důvod
- Jakým způsobem máš omluvenou nepřítomnost ve škole? Kdo ti píše omluvenky?
- Vědí rodiče o tvém záměru nejit do školy?
- Co děláš, když nejdeš do školy? Kde jdeš a s kým? Pokud se neúčastníš školní výuky, jaký to má důvod?

Řešení záškoláctví na tvoji škole

- Jakým způsobem a kdo s tebou řeší tvou absenci ve škole?
- Můžeš si s někým promluvit o příčinách tvé absence ve škole?
- Je ti někdo nápomocen hledat řešení tvého problému spojené se záškoláctvím?
- Jaký za ni máš postih?
- Jak doháníš zameškané učivo?
- Je pro tebe trest za neúčast ve vyučování ponaučením?